

EBUBEKİR NUSRET'İN SÂİB-İ TEBRİZÎ ŞERHLERİ

Osman ÜNLÜ*

ÖZET

Sebk-i Hindî'nin en önemli temsilcilerinden biri olan Sâib-i Tebrizî'nin Türk Edebiyatı üzerinde büyük bir etkisi vardır. Bu yazıda Sâib-i Tebrizî'nin divânına yapılan en önemli şerhler olmasına rağmen şimdiye kadar tam olarak ele alınmayan Ebubekir Nusret'in şerhleri hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sâib-i Tebrizî, şerh, Ebubekir Nusret.

NUSRAT ABU BAKR'S COMMENTARIES OF SAIB-I TABRİZÎ

ABSTRACT

Sâib-i Tabrizî, who is one of the most important representatives of Indian Style, has a great effect on the Turkish Literature. In this article, the aim is to give information regarding Nusrat Abu Bakr's commentaries which are the most important commentaries of Diwan of Saib-i Tabrizi even though they are not fully examined until now.

Key Words: Sâib-i Tabrizî, commentary, Nusrat Abu Bakr.

Klâsik Türk Edebiyatında İran şâirlerinin eserleri üzerine yapılan şerh ve tercüme büyük yer tutmaktadır. Fakat nedense bu tür eserlerin üzerinde yeteri kadar durulmamış ve gerektiği kadar inceleme yapılmamıştır. Hâlbuki bu eserler hem medreselerde birer ders kitabı olarak okutulmuş, hem de Türk edebî geleneğinin içinde önemli yer sahibi olmuşlardır. Bu şerhlerin hem sayı hem de değer bakımından en önemlileri *Hâfiz Divânı* ve Sâdî'nin eserlerine yapılanlardır. *Mesnevî*'ye yapılan şerhler de göz ardı edilmemelidir.

---

* Dr. Celal Bayar Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı ABD,
osm.unlu@hotmail.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

İşaret edilen metinlerle ilgili o kadar çok şerh yapılmıştır ki, bunların sadece listesi belki sayfalar tutar. Malzemenin bolluğundan dolayı araştırmacılar dikkatlerini daha çok bu şerhler üzerine toplamışlar, diğer şerhleri ise ikinci plâna atmışlardır. İşte bu ikinci kısım şerhlerden biri de *Sâib-i Tebrizî Divânı*'na yapılan şerhlerdir. Gerek Sâdî'nin eserlerine, gerekse *Hâfız Divânı*'na yapılan şerhler kadar olmasa bile Sâib-i Tebrizî şerhleri, Türk şerh geleneğinde dikkate değer bir malzeme olarak karşımızda durmaktadır. Bu şerhler arasında Ebubekir Nusret'in yaptığı şerhler ayrı bir önem taşımaktadır. Bu şerhler, edebiyatımızda Sâib-i Tebrizî'nin şiirlerine ciddiyle yaklaşan ilk şerh çalışmaları olarak görülmelidir.

Sâib-i Tebrizî, Tebriz veya Isfahan civarında Abbasâbâd köyünde 1011/1603'te doğar. Şah I. Abbas, 1015/1607'de Tebriz'i Osmanlılardan alır ve Ermenilerle Azerîleri İran'a götürür. Sâib de bunların arasındadır. Gençliğinde hacca gider. Dönüşünde Osmanlı şehirlerinde bir müddet kalır. Daha sonra Herat, Kâbil ve Lâhor'a da gider ve bir ara Keşmir'de bulunur. 1041/1632'de İran'a döner. Isfahan, Meşhed, Kum, Kazvin, Erdebil ve Tebriz'de hayatını devam ettirir. Şah II. Abbas'ın 1077/1666'da ölümüne kadar yanında kalır ve "Melîkü's-şuarâ" lakabıyla anılmaya başlar. Aynı yıl Konya'ya gelir. Mevlânâ'nın türbesini ziyaret edip bir müddet burada kalır. Sâib, Tebriz'e döndükten sonra bir Mevlevî dergâhı kurar ve 1079/1669'da öldüğü zaman bu dergâhın hazînesine gömülür.¹ Sâib-i Tebrizî'nin şiirlerinin büyük çoğunluğu, diğer şâirlere nazîre olarak kaleme alınmıştır. Fakat buna rağmen şiirleriyle "Sebk-i Hindî"nin² en önemli temsilcilerinden biri olmuş, Türk Edebiyatında da derin etkiler meydana getirmiştir. Sâib-i Tebrizî'nin en önemli eseri, *Divânı*'dır. Ayrıca *Mahmûd u Ayâz*, *Kandehar-nâme* ve *Makâle-i Tenbuku* adlı eserleri de bulunmaktadır. Sâib-i Tebrizî'nin az sayıda da olsa, Türkçe şiirleri bulunmaktadır.³

¹ Sâib-i Tebrizî'nin hayatı hakkında daha geniş bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Tahsin Yazıcı, "Sâib", *İslâm Ansiklopedisi*, C.X, İstanbul 1966, s.75-76; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlanâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 445; Ali Genceli, "Tebrizli Sâib", *Türk Amacı*, S.I, Ankara 1942, s.33-36; Meserret Diriöz, "Sâib'in Türkçe Şiirleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Y: XVI/1-2, 1977-1978, Ankara 1978, s. 277-278;

² Sebk-i Hindî hakkında daha fazla bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Haluk İpekten, *Nâilî*, Ankara 1986, s. 12-15; Ömer Okumuş, "Hind Üslûbu (Sebk-i Hindî)," *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S.17, Erzurum 1989, s. 107-117; Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, C.II, İstanbul 1967, s. XLVII-LIII.

³ Bu şiirlerin metinleri için şu kaynaklara bakılabilir: Ali Canib Yöntem, "Sâib'in Türkçe Gazelleri", *Hayat Mecmuası* C.III, Sene, 1927-28, İstanbul, 1928, s.4; Meserret Diriöz, "Sâib'in Türkçe Şiirleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Y: XVI/1-2, 1977-1978, Ankara 1978, s. 277-301; Ali Genceli, "Tebrizli Sâib", *Türk*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Sâib-i Tebrizî'nin şiirlerini şerh eden ilk ve en önemli şârih konumunda bulunan Ebubekir Nusret, XVIII. yüzyıl şâirlerindedir. Hayatı hakkında pek fazla bir bilgimiz yoktur. Kaynaklarda onun hakkında verilen bilgiler bazı küçük farklarla birbirinin tekrarı şeklindedir. Harputlu olduğu ve İstanbul'da Nuruosmaniye Câmii Kütüphanesi'nde hâfiz-ı kütüblük yaptığı bütün kaynaklarda verilen bilgilerdir⁴. Nusret, bu kütüphanede görev yapan üçüncü hâfiz-ı kütübdür⁵. Resmî ilimleri Dağıstanî Ali Efendi'den, tasavvufî ilimleri de Mustafa el-Bekrî-i Kuddusî'den tahsil etmiştir⁶. Farsçaya ve İran edebiyatına hâkim olduğu,⁷ burada iken talep edenlere farsça öğrettiği bilinmektedir⁸. *Mâhazar* adlı eserinin mukaddemesinden onun 30 yıldan fazla bir süre İstanbul'da bulunduğu anlaşılmaktadır⁹. Ebubekir Nusret, 1208/1793'te İstanbul'da vefat etmiştir. Mezarı Eyüp civarında Kaşgarî dergâhındadır¹⁰.

Ebubekir Nusret'in Divânının bilinen üç nüshası vardır. Bu nüshalar İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar No:515, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine No:879 ve Tire Necip Paşa Kütüphanesi Diğer Vakıflar No: 808'de bulunmaktadır¹¹.

Ebubekir Nusret'in tıpla ilgili olan eseri, "*Mücerrebât-ı Nusret, Nusret Efendi Mecmuası, Mâhazar fi't-tib, Nusret Efendi Risâlesi*" gibi isimlerle anılmaktadır. Kütüphanelerde yüzden fazla yazma nüshasının bulunması, bu eserin çok beğenilip okunduğunun bir işaretidir. Ayrıca bu eser, "*Mâhazar fi't-tıbbu'r-rûhânî ve'l-cismânî*" adıyla İstanbul'da ilki 1245/1829'da, ikincisi de 1301/1883 yılında olmak üzere iki defa basılmıştır.

Amacı, S.II, Ankara 1942, s.52-60; Zekiye Sâdikî, **Sâib-i Tebrizî'nin Türkçe Gazelleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Mezuniyet Tezi, No: 1551, İstanbul 1948.

⁴ Şefkat, **Tezkire-i Şuarâ-yı Şefkat**, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî No: 770, y.102b; Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, C. III, İstanbul 1343, s.340; Muallim Nâci, **Esâmi**, İstanbul 1309, s.322; Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmanî**, C. IV, İstanbul 1314, s.554; Şemseddin Sâmi, **Kâmûsu'l-A'lâm**, C. VI, İstanbul 1316, s.4578; Fatin, **Hâtîmetü'l-Eş'âr**, İstanbul 1271, s. 407.

⁵ Mehmed Süreyyâ, **age**, s.554.

⁶ Mehmed Tâhir, **age**, s.340;

⁷ Mehmed Tâhir, **age**, s.340; Şemseddin Sâmi, **age**, s.4578

⁸ Muallim Nâci, **age**, s.322; Fatin, **age**, s. 407.

⁹ Mehmed Tâhir, **age**, s.340.

¹⁰ Mehmed Tâhir, **age**, s.340.

¹¹ Osman Ünlü, "Türk Edebiyatında Saib-i Tebrizî Şerhleri", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2006/1, Manisa 2006, s.88; Aynur Koçak, "Hoca Nusret Efendi ve Divânı", **Dünü ve Bugünüyle Harput -Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor**, Elazığ 1999, s. 471.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Osmanlı Müellifleri'nde, Nusret'in Safevî'nin *Hetk-i Esrâr* adlı tefsirini özetlediği (*ihţisar eylediği*) belirtilmiştir¹². Arapça olan bu eserin adı da *Mûlahhas min Tefsir Keşfü'l-esrâr*'dır¹³.

Ebubekir Nusret'in edebî açıdan en önemli eserleri Sâib-i Tebrizî'nin şiirlerine yaptığı şerhlerdir. Klâsik kaynaklar onun şerhleri hakkında çok fazla bilgi vermemektedir. Bu şerhler hakkında *Osmanlı Müellifleri*'ndeki "*Divân-ı Sâibin elif kâfiyesine şerhi vardır*", *Fatin*'deki "*gazeliyyât-ı Sâibe bir mikdar şerh-i rengin makâlesi vardır*", *Sicill-i Osmânî*'deki "*Sâibin ba'zı gazellerini şerh eyledi*" ibarelerinden başka bilgiye rastlanılmamaktadır.

Ebubekir Nusret'in Sâib-i Tebrizî divânını şerh ettiği eseri üzerinde yapılan katalog taramalarında aynen ya da birbirine çok yakın adlarla kaydedilen nüshaları olduğu görüldü. Bu nüshalar üzerinde yapılan incelemede daha önce tek bir eser olduğunu bildiğimiz ve düşündüğümüz şerhin aslında üç ayrı şerh metni olduğu anlaşıldı. Bu eserler hepsi de değişik zamanlarda yazılmış ve birbirinin devam niteliğinde olmayan üç ayrı şerh metni olduğu fark edildi. Bu eserlerden ilkinde Ebubekir Nusret Sâib-i Tebrizî'nin "elif" harfli gazellerini, ikinci eserinde de divânın "te" harfli gazellerini şerh etmiştir. Son eserde ise Ebubekir Nusret, Sâib-i Tebrizî divânında bulunan her harften birkaç gazel seçip onların şerhini yapmıştır.

Ebubekir Nusret'in ilk eseri Sâib-i Tebrizî Divânı'ndaki elif kafiyesindeki gazellere yaptığı şerhtir. 1164/1750 tarihinde tamamlanan eserin önsözünde Ebubekir Nusret birçok fars şâirinin ve özellikle Hâfız-ı Şirâzî'nin divânının defalarda şerh edildiğini ve ondaki anlamların açıklandığını söyler. Buna karşılık Sâib'in şiirlerini şerh etmeye şimdiye kadar hiç kimsenin teşebbüs etmediği ifade eder. Dost ve ahaba küçük bir hediye olarak Sâib divânının sadece elif harfli gazellerine, onlardan da elinden geldiği kadarını şerh edeceğini belirtir: "... *devâvîn-i şu'arâ-yı fars gâliben işârât-ı aliyye-i tasavvûfi hâvi olduğu cihetden erbâb-ı himmetden tâlib-i zıkr-i cemûl olanlar ve sa'y mikdârı Türkçeye şerh edüp bâ-husûs Hâfız-ı Şirâzî hazretleriniñ divân-ı letâfet-meşhûnuñ mükerreren şerh ve me'ânisi izâh olunup Sâib-i sihr-âferinüñ divânına erbâb-ı nazmdan kimse tasaddi etmedüğünden nâşi bu fakîr-i pür-taksîr ahab-ı kirâma tuhfe vü yâdigâr olmak vechi üzre yalñız elif kâfiyesinden tedârik olunduğu kadar gazeller şerhine şürû' gencâyış-pezîr hayta-i fehmüm olan nikât*

¹² Mehmed Tâhir, *age*, s.340.

¹³ Aynur Koçak, *agm*, s. 470

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

*ve mezâyâsın takrîr edüp bu muhtasardan müstefîd olanlaruñ zikr-i hayrına vesîle kılınmışdur...*¹⁴

Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan ilki Sâib'in şiirlerini Türk Edebiyatında ilk şerh edenin Ebubekir Nusret olduğudur. Gerçekten de İsmet Mehmed Efendi ve Pîrî-zâde Osman Sâhib'in amatörce ve bireysel olarak görülebilecek çalışmalarının dışında yapılan ilk ciddi şerh çalışması Ebubekir Nusret'inkidir¹⁵. Bunun bir sebebi Sebk-i Hindî'nin en önemli temsilcilerinden biri olan Sâib'in şiirlerinin anlaşılmasında bir dille yazıldığı düşüncesinin yaygın olduğudur. Sâib'in üslûbunun bu özelliğiyle ilgili olarak Ali Nihad Tarlan şu ifadeleri kullanır: "*Mecmâu'l-füsehâ'da Sâib'in tarzı garîb ve safîle tavsîf edilmiştir. Âsârından istihrâc-ı manâ edebilmek için beyitlerini çok ta'mik etmek icap eder. Her ne kadar kendisi "eğer söz kulaktan ol gönle vâsıl olmuyorsa bu onun adem-i kifâyetinden" diyecek mertebede bedâat-âşinâ ise de âsârında nazariyesine o derece sâdik kalamamıştır. Tekellüf, âsârının şiiriyet hassâsını fazla hırpalar. Bununla berabe şâir, kelimeleri ve bazı hayâl parçalarını eserine öyle muvaffakiyetle yerleştirir ki beytin asıl manâ-yı muğlakına nüfûz etmeden bir ra'se-i te'sir a'sâbı sarsar.*"¹⁶ Muallim Nâci de *Sâibde Söz* adlı eserinde Sâib'in şiirleriyle ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunur: "*Divânında pek dil-nîşîn sözler bulunduğu hâlde âsârının çoğu değersiz şeyler olduğundan midir nedir kendisi beyne'l-üdebâ yâve-serâlıkla şöhret bulmuşdur... İran üdebâsı beyninde en âdi şâirlerden addolunan Sâib'in Divânı bizde bilakis mazhar-ı hüsn-i kabûl olmuş ve Divân-ı Hâfız gibi tadrîs olunan kütüb-i edebîye sırasına girmiştir... Eş'ârı içinde pek renginleri bulunduğu gibi pek çirkinleri de bulunur. İyi sözü az, fenâ sözü çokdur. Mâmafih iyileri intihâb ve cem' edilecek olsa güzel bir divânçe meydâna gelir.*"¹⁷

Ebubekir Nusret, şerhe başlamadan önce kendisine bir hedef koyar: Sâib-i Tebrizî divânındaki elif harfli gazelleri şerh etmek... Tasarladığı şerhi yazarken de de bu harfteki gazellerin tamamını değil, *tedârik* olduğu kadar olanını ele alır. Nusret'in bunu yapmasının sebebi, Sâib'in yazdığı gazellerin çokluğudur. Sâib o kadar çok şiir yazmıştır ki divânın büyüklüğünün tam olarak ne kadar olduğu hâlâ belli değildir. Ebubekir Nusret'in bu şerhinde Sâib-i Tebrizî'nin

¹⁴ Osman Ünlü, *Şerh-i Divân-ı Sâib-i Tebrizî'den Elif Harfli Gazeller*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2001, s. 28.

¹⁵ Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Ünlü, *agm*, s.85-93.

¹⁶ Ali Nihad Tarlan, "Sâib-i Tebrizî", *Servet-i Fünûn*, C. 4-III, S. 43, İstanbul 1925, s.296.

¹⁷ Muallim Nâci, *Sâib'de Söz*, İstanbul 1304, s. 9-11

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

sadece elif harfli 167 gazelinin şerhi bulunmaktadır. Fakat bu gazeller Sâib-i Tebrizî'nin elif harfli gazellerinin de küçük bir kısmıdır. Şâirih de şâirin gazellerinin çokluğuyla ilgili olarak bir divân nüshasında sadece elif harfli gazellerin 400 adet olduğunu ifade eder: “*Ammâ bu kadar eş'ârûñ kesret-i nazmı ile ki divân-ı müntehabında elif kâfiyesinde dörtyüz gazel add etdüm.*”¹⁸ Modern dönemde İran'da Muhammed Kahraman'ın yayınladığı¹⁹ ve “*Divân-ı Sâib-i Tebrizî*”nin [خ] harfine kadar olan kısmı bulunan ilk iki cildinde toplam gazel sayısı 2312'dir. Divanın birinci cildindeki elif harfli gazel sayısı da 858'dir. Divanın küçük bir kısmını oluşturan bu sayı, divânın tamamı dikkate alındığında Sâib'in ne kadar verimli bir şâir olduğu anlaşılabilir.

Eserin ulaşılabilen nüshalarının isimleri aşağıda verilmiştir:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bl. No. 1139

Nüsha, Ebubekir Nusret'in ilk ve ikinci şerhlerinin bulunduğu tek bir cilttir. Nüshanın ilk 163 yaprağında elif harfli gazellerin şerh edildiği eser bulunmaktadır. Birkaç yapraklık boşluktan sonra ikinci eseri başlamaktadır. Nüshanın sonundaki kayıttan bizzat Ebubekir Nusret'in bu nüshayı tashih ettiği anlaşılmaktadır. Mukavvadan, oyma zencirekli cildi olan nüshanın 278x180 mm sayfa ebadı ve 130x70 mm yazı ebadı bulunmaktadır. İlk eser 163 yaprak, ikinci eser de 344 yapraktan oluşmaktadır. İkinci eserin sonundaki kayıttan nüshanın hâcegândan Nuri adındaki biri tarafından 12 Şaban 1179/24 Ocak 1766 tarihinde tamamlandığı belirtilmektedir. İlk eserin istinsah tarihi ise 1164/1750'dir. Ayrıca nüshanın en sonunda bizzat Ebubekir Nusret tarafından 1180 /1766 tarihinde tashih edildiği ifade edilmiştir.

2. Manisa İl Halk Kütüphanesi Yazma Eserler No: 2693

Bu kütüphanedeki nüshanın 290x153 mm sayfa boyutu, 203x101 mm yazı boyutu bulunmaktadır. 101 yapraklı olan nüshanın her sayfası 31 satırdan oluşmaktadır.

3. Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bl. No. 528

Vişne çürüğü renginde mukavva ciltli olan nüshanın serlevhaları tezhiplidir. Ta'lik hatlı, sayfa boyutları 215x135 mm olan nüsha 131 yaprak olup her sayfada 27 satır bulunmaktadır.

¹⁸ Osman Ünlü, *agt*, s. 137.

¹⁹ Muhammed Kahramân, *Divân-ı Sâib-i Tebrizî*, Çap-hâne-i Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, C.I 1364, C.II, 1365.

4. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Bl. 839²⁰

Aharlı ince kağıttan, 235x135 mm boyutlarında 160 yapraktan oluşan nüshanın 80 mm satır uzunluğu vardır. Her sayfada 25 satır bulunmakta olup, ta'lik hatlı bir yazıyla yazılmıştır. Serlevha ince müzehheb, cetveller yaldızlı, cildi mıkpleli ve kırmızı renkli deridir.

5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. 3008

6. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. 3014

7. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. 6409

8. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. 9300

9. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. 9700

Ebubekir Nusret'in Sâib-i Tebrizî'nin şiirlerini şerh ettiği ikinci eserini divanda bulunan "te" harfli gazellere ayırmıştır. Nusret ilk eserinin sonundaki hâtimede, Sâib'in şiirlerini ilk defa kendisinin şerh etmiş olması hasebiyle bir kapı açtığını ve bu kapıdan geçecek "erbab-ı himemden birisi"nin "bâ" harfli gazelleri şerh etmesi temennisiniyle bitirmiştir²¹. Ancak ikinci eserin önsözünde uzun uzun ilk eseriyle ilgili olayları anlatır. İlk eserin müsveddelerini temize çekmesi için öğrencilerinden birine verir. Fakat o öğrenci eserin birçok yerini bozup değiştirmeye üzülür. Eser etrafta okunup yayılınca çevredekiler takdir etmeye başlarlar. Şevke gelen Nusret, divanın "te" harfli gazellerinin tercümesini yapar ve bizzat kendi kalemiyle temize çeker. Okuyucuya da eseri bir defa okuduklarında "anladım" dememelerini tenbih eder. İlk gazel olarak da "nakşibendî-meşreb ve şii-mezheb" gördüğü Sâib'in Mevlânâ'dan yardım isteyen ney hakkındaki bir gazelini eserinin başına koyar²².

Yazılış tarihi belli olmayan eserde Sâib-i Tebrizî'nin 192 gazeli şerh edilmiştir. Eserin sonunda yer alan ve Sâib-i Tebrizî'nin şiirlerinin konularıyla ilgili olarak şârih tarafından yapılan sınıflandırma dikkat çekicidir. Burada Ebubekir Nusret şâirin şiirlerinin dört kısma ayırır: "ma'lûm ola ki Sâib merhumuñ eş'ârı dört kısımdur. İkişi âyât ve ehadisüñ meâni-i lâtifeleridür ki şiddet-i zekâsından levâzım-ı karîbe vü bâdeleriyle nazm etmişdür ve dakîk olabildiğümüñ ekseri sarâhaten muharrer eyledük ve bir kısım dahı

²⁰ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu** C.II, İstanbul 1961, s. 84

²¹ Osman Ünlü, **agt**, s. 330.

²² Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bl. 1139, yk. 168a

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

hikemiyâtdur ki erbâb-ı zevk u irfânı mest etmede hamr-ı behiştî ta'âmuna kâim olur ve bir kısmı dahı pend ü nushuñ kesretinden tabi'ate melâl gelmesün deyü evsâf-ı hûbân dâhilât-ı mestân ve vâkı'ât-ı zamân ve hâdisât-ı devrândan ibâret bir manâdur ve bir amelüñ ekseri hayr olunca cümlesi hayra istihâle edeceği aslında mezhebündendir.²³

Eserin ulaşılabilen nüshaları şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Bl. No. 714

225x120 mm sayfa ebadı ve 165x65 mm yazı ebadı bulunmaktadır. Toplam 306 yaprak olan her sayfada 25 satır vardır. Nüsha şârih nüshasından Ahmed Hamdi tarafından 1185/1771 yılında istinsah edilmiştir.

2. Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bl. No. 161

Nüshanın 210x155 mm sayfa ebadı ve 140x85 mm yazı ebadı bulunmaktadır. Toplam 348 yaprak olan her sayfada 25 satır vardır. Nüsha Mehmed Sâdık bin el-Hâc Yûsuf tarafından 1181/1767 tarihinde istinsah edilmiştir.

3. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Bl. 685²⁴

Aharlı kâğıt, 220x140 mm, 292 yaprak. Sahifede nesihle 75 mm uzunluk ve 25 satır. Müellif tarafından 1191/1777'de mukabele ve tashih edilmiştir. Serlevha müzehheb, cetveller yaldız ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Cildi miklepli, cildi de vişne çürüğü renkli deridir.

4. Berlin Şehir Kütüphanesi Ms. or. fol. 4080²⁵

Nüshanın 265x150 mm sayfa ebadı ve 190x95 mm yazı ebadı bulunmaktadır. Toplam 259 yaprak olan her sayfada 23-25 satır vardır. Nüsha 9 Zilhicce 1178/30 Mayıs 1765 tarihinde istinsah edilmiştir.

5. Bratislava Üniversitesi Kütüphanesi TD 19²⁶

Nüshanın 240x155 mm sayfa ebadı ve 175x90 mm yazı ebadı bulunmaktadır. Toplam 273 yaprak olan her sayfada 23 satır

²³ Ebubekir Nusret, *Şerh-i Tâiyât-ı Sâib-i Tebrizî*, Lala İsmail No. 161, yk.348b

²⁴ Fehmi Edhem Karatay, *age*, s. 84

²⁵ Hanna Sohrweide, *Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland, Band XIII, Türkische Handschriften Teil*, 5 Wiesbaden 1981, s. 246-247

²⁶ Josef Blaskovic, *Arabische, Türkische und Persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava*, Bratislava 1961, s. 366

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

vardır. Nüsha Abdullah b. İbrahim es-Serâyî tarafından 1266/1850 yılında istinsah edilmiştir.

6. Kâhire Hidiv Kütüphanesi No. 8643²⁷

Nüsha 249 yaprak ve her sayfada 21 satırdan oluşmaktadır. 1190/1786 yılında Mehmed Abdüllatif tarafından istinsah edilmiştir.

7. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Bl. No. 1139²⁸

8. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. 4223

9. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. 1227

Ebubekir Nusret, Sâib-i Tebrizî divânına yaptığı üçüncü şerhinde divânın bütün harflerinden seçtiği gazellere yer vermiştir. Bu eserin başında Nusret, daha önce Sâib'in "elif" ve "tâ" harfli gazellerine şerh yazdığını ve bu ikiliyi üçlü yapmak için eserini kaleme aldığını ifade eder: "*Ma'lûm ola ki bundan akdem Sâib merhûmuñ divân-ı ma'ârif-meşhûnundan elif ve tâ kâfiyeleriniñ müntehâblarından vâfir gazeller terceme olunmuş idi. Hâlâ o müsennâyı müselles etmek kasdıyla her kâfiyeden bulunmak üzere mevcûd olan divânçesine nazar-ı terceme ile tekmîli müyesser olmagın mu sakâta-i irfâna tenezzül buyuran ihvân için tebyizine himmet olunmuşdur*"²⁹. Eserin yazım tarihi belli değildir. Ancak eserin bir yerinde 1184/1170 yılından bahsedildiğine göre bu tarihten önce yazılmış olmamalıdır³⁰.

1. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Bl. No. 3377

188x116 mm sayfa ebadı ve 137x62 mm yazı ebadı bulunmaktadır. Toplam 368 yaprak olan her sayfada 15 satır vardır. Nüsha Mehmed el-Lâtif tarafından 1188/1774 tarihinde istinsah edilmiştir.

2. Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Ef. Bl. No. 368

²⁷ Ali Hilmi el-Dağıştanî, *Fihristü'l-kütübi'l- Türkiyya el-mevcudehu fi'l-kütübhaneti'l-Hidiviyye*, Kahire 1306, s. 134.

²⁸ Bu nüshada hem ilk hem de ikinci eser bulunmaktadır. Aynı müstesihin kaleminden çıkmış olan nüshalar sonradan birleştirilip ciltlenmişlerdir.

²⁹ Hüseyin Gönel, *Şeh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizî ve Şerh Metodu*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. 116.

³⁰ Hüseyin Gönel, *agt*, s. 133; Emrullah Yakut, *Sâib-i Tebrizî Divânı Şerhi'nin İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

Nüshanın 210x140 mm sayfa ebadı ve 150x70 mm yazı ebadı bulunmaktadır. Nesih hatla kaleme alınmış olan nüsha 244 yapraktan oluşmaktadır.

Modern dönemde Ebubekir Nusret'in bu şerhlerine çok fazla değinilmemiş, çoğunlukla diğer nesir türleri ve şerh örnekleri gibi kenarda kalmıştır. Yakın bir zamana kadar bu şerhler üzerinde herhangi bir akademik yazı veya tez çalışması yapılmamıştı. Fakat son on yıl içinde bu şerhler üzerinde birbiri ardına üç farklı yüksek lisans tezi çalışması yapılmış ve bu zengin miras ortaya çıkarılmaya gayreti gösterilmiştir. Ancak bu tez çalışmalarının gözle görülür eksiklikleri de yok değildir.

Ebubekir Nusret'in şerhleriyle ilgili ilk çalışma tarafımızdan yapılan yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışmada Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye 1139 nüshası esas nüsha olarak kullanılmış, Lala İsmail 528 ile Manisa İl Halk Kütüphanesi 2693 nüshaları tenkitli metin oluşturmak için kullanılmıştır. Ancak diğer eserler ve nüshaları konusunda kataloglar taranarak ve nüshalar görülerek hazırlanan bilgiler zamanın yetersiz olduğundan dolayı tez çalışması içinde değerlendirilememiştir. Bu eksiklik, Türk Edebiyatındaki Sâib-i Tebrizî şerhlerine genel bir yaklaşımda bulunduğumuz yazıda bir ölçüde giderilmiş ve Ebubekir Nusret'le ilgili bölümde kısa da olsa onun şerhleri ve nüshaları hakkında bilgiler verilmiştir³¹.

Ebubekir Nusret'in şerhleriyle ilgili ikinci tez çalışması Hüseyin Gönel tarafından yapılmıştır. Bu tezde Nusret'in üçüncü eserinin Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi 368 nüshası kullanılmıştır. Ancak eser ve nüshanın tamamına tez metninde yer verilmemiştir. Gönel, çalışmasında 244 yaprak büyüklüğündeki nüshanın ilk 75 yaprağında bulunan 38 gazelin transkripsiyonunu yapmış, eserin geri kalan kısmını teze almamıştır. Nusret'in diğer şerhleriyle ilgili olarak da elif ve te kafiyeli gazellerine yaptığı şerh olarak kısaca bahsetmiş, daha fazla detaya yer vermemiştir.

Üçüncü ve son çalışma ise Emrullah Yakut tarafından tamamlanmıştır³². Yakut tezinde tıpkı Hüseyin Gönel gibi Nusret'in üçüncü şerhini ele almıştır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Bl. 3377 nüshası esas alınmış, Hafid Ef. 368 nüshasından da yararlanılmıştır. Yakut, toplamda 368 yaprak olan nüshanın tamamının çeviriyazısını vermemiştir. Eserin ilk 171 yaprağında bulunan 47 gazelin metni verilerek çalışma sonlandırılmış ve bu durum çalışma içinde belirtilmemiştir. Üstelik nüshanın başındaki

---

³¹ Osman Ünlü, *agm*, s. 88.

³² Emrullah Yakut: *agt*, s. 39.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

önsöz de çeviriyazı metne dahil edilmemiş, çalışma ilk gazelin metniyle başlatılmıştır³³. İnceleme kısmında eserin önsözünde yer alan bilgilerin kullanılması ve kaynağın dipnotta eserin nüshası olarak gösterilmesine rağmen tez metnine alınmamıştır³⁴. Yazar, aynı yerde Nusret'in diğer iki şerhi hakkında kısaca bilgi verirken bu eserlerin Süleymaniye Kütüphanesinin bünyesinde bulunan ve hacimleri hiç de küçük olmayan nüshaları için “küçük hacimli şerhler” ifadesini kullanmıştır³⁵.

Ebu Bekir Nusret, eserinde beyitlerin şerhi sırasında diğer şârihlerin yaptığı gibi ayrıntılı gramer ve dil incelemesine girmeden doğrudan birebir olarak Türkçeye tercüme yoluna girmiştir. Çoğu zaman beyitlerin sadece Türkçe çevirisi verilmekle yetinilmiş, bazen de kelimelerin ve mazmunların kısaca açıklanması yoluna gidilmiştir. Ayrıca şerh esnasında beyitle veya konuyla ilgisi ve benzerliği bulunan birçok şairden örnekler vermiştir³⁶. Bu örnekler aynı zamanda Ebu Bekir Nusret'in edebî bilgisi ve birikiminin de göstergesidir. O, Sâib-i Tebrizî'nin gazellerini şerh ederken ayrıntıya girmeden kaçınmış, şerhi gerektiği ve lüzûmunu hissettiği zamanlarda uzun tutmuş, eseri okuyucuyu sıkmadan kısa, anlaşılır bir üslûpla kaleme almıştır. Nusret bu üslûbuyla klâsik şerh geleneğinden de ayrılır.

Ebubekir Nusret'in şerhlerinde kullandığı bakış açısı tasavvufîdir. Yorumlarında bu bakış açısı çok açık bir biçimde görülür. Sâib'i “nakşibendî-meşreb ve şii-mezheb” olarak gören Nusret onun şiirlerinde kullandığı bazı tabirleri ve mazmunları beğenmez, onları “mezâmin-i laubâliyâne”³⁷ bulur. Onun şii mezhebinden olmasına rağmen divanında bu mezhebe dair olan mazmunların çok nadir olduğunu, bulunanların da divanındaki tevhid ve na'atlar hürmetine affedilebileceğini ifade eder³⁸.

Türk edebiyatında oldukça büyük bir öneme sahip olan ve çok eski dönemlere dayanan şerh metinlerinin kütüphanelerde kayıtlı yüzlerce eser ve binlerce nüshası bulunmaktadır. bu eserlerin hem metin yönünden³⁹ hem de metot yönünden⁴⁰ ele alınmaları henüz çok

³³ Emrullah Yakut, **agt**, s. 16.

³⁴ Emrullah Yakut, **agt**, s. 12.

³⁵ Emrullah Yakut, **agt**, s. 12.

³⁶ Osman Ünlü, **agt**, s. 19.

³⁷ Hüseyin Gönel, **agt**, s.151; Emrullah Yakut, **agt**, s. 68.

³⁸ Hüseyin Gönel, **agt**, s.165; Emrullah Yakut, **agt**, s. 89.

³⁹ Türk Edebiyatında şerh çalışmalarının derli toplu bir literatür taraması için bkz. OzanYılmaz, “Kâsik Şerh Edebiyatı Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.V, S.9, İstanbul 2007, s. 271-304.

⁴⁰ Bu konuda meselenin çözümüne yönelik kuramsal çözüm önerileri için şu yazılara bakılabilir: Tunca Kortantamer, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

yenidir. Her şeyden önce oldukça büyük hacimli olan bu metinlerin ortaya çıkarılması, üzerlerinde kuramsal ve metodik olarak çalışılması ve klâsik şerh sisteminin oluşturulmasının aynı zamanda neredeyse unutulmuş olan belâgat çalışmalarına önemli katkı sağlayacağı bilinmelidir.

KAYNAKÇA

Ali Hilmi el-Dağıstanî, **Fihristü'l-kütübi'l- Türkiyya el-mevcudehu fi'l-kütübhaneti'l-Hidiviyye**, Kahire 1306.

BLASKOVIC, Josef, **Arabische, Türkische und Persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava**, Bratislava 1961.

DİRİÖZ, Meserret, "Sâib'in Türkçe Şiirleri", **Türk Kültürü Araştırmaları**, Y: XVI/1-2, 1977-1978, Ankara 1978, s. 277-301.

Ebubekir Nusret, **Şerh-i Tâiyât-ı Sâib-i Tebrizî**, Lala İsmail No. 161. Fatih, **Hâtimetü'l- Eş'âr**, İstanbul 1271.

GENCELİ, Ali, "Tebrizli Sâib", **Türk Amacı**, S.I, Ankara 1942, s.33-36.

GENCELİ, Ali, "Tebrizli Sâib", **Türk Amacı**, S.II, Ankara 1942, s.52-60.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, **Mevlanâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İstanbul 1983.

GÖNEL, Hüseyin, **Şeh-i Ba'zı Gazeliyat-ı Sa'ib-i Tebrizî ve Şerh Metodu**, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

İPEKTEN, Haluk, **Nâilî**, Ankara 1986.

İZ, Fahir, **Eski Türk Edebiyatında Nazım**, C.II, İstanbul 1967.

KAHRAMÂN, Muhammed, **Divân-ı Sâib-i Tebrizî**, Çâp-hâne-i Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, C.I 1364, C.II, 1365.

Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S.VIII, İzmir 1994, s.1-10; Mine Mengi, "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine Düşünceler", **Dergâh**, C.VIII, S.93, İstanbul, 1997, s.8-10; Emine Yeniterzi, "Metin Şerhiyle İlgili Görüşler", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.5, Konya 1999, s. 59-68; M. A. Yekta Saraç, "Şerhler", **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 2006, C.II, S. 121-132

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

- KARATAY, Fehmi Edhem, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu C.II**, İstanbul 1961
- KOÇAK, Aynur, “Hoca Nusret Efendi ve Divânı”, **Dünü ve Bugünüyle Harput -Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor**, C.I, Elazığ 1999, s. 469-476.
- KORTANTAMER, Tunca, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S.VIII, İzmir 1994, s.1-10.
- Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmanî**, C. IV, İstanbul 1314.
- Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, C. III, İstanbul 1343.
- MENĞİ, Mine, “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine Düşünceler”, **Dergâh**, C.VIII, S.93, İstanbul, 1997, s.8-10.
- Muallim Nâci, **Esâmi**, İstanbul 1309.
- Muallim Nâci, **Sâib’de Söz**, İstanbul 1304.
- OKUMUŞ, Ömer, “Hind Üslûbu (Sebk-i Hindî),” **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi**, S.17, Erzurum 1989, s. 107-117.
- SÂDIKÎ, Zekiye, **Sâib-i Tebrizî’nin Türkçe Gazelleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Mezuniyet Tezi, No: 1551, İstanbul 1948.
- SARAÇ, M. A. Yekta, “Şerhler”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara 2006, C.II, S. 121-132.
- SOHRWEÏDE, Hanna, **Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland, Band XIII, Türkische Handschriften** Teil, 5 Wiesbaden 1981.
- Şefkat, **Tezkire-i Şuarâ-yı Şefkat**, Millet Kütüphanesi Ali Emiri No: 770.
- Şemseddin Sâmî, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C. VI, İstanbul 1316.
- TARLAN, Ali Nihad, “Sâib-i Tebrizî”, **Servet-i Fünûn**, C. 4-III, S. 43, İstanbul 1925, s.296.
- ÜNLÜ, Osman, “Türk Edebiyatında Saib-i Tebrizî Şerhleri”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2006/1, Manisa 2006, s.85-93.
- ÜNLÜ, Osman, **Şerh-i Divân-ı Sâib-i Tebrizî’den Elif Harfli Gazeller**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2001.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/6 Fall 2009*

-
- YAKUT, Emrullah, **Sâib-i Tebrizî Divânı Şerhi'nin İncelenmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- YAZICI, Tahsin, "Sâib", **İslâm Ansiklopedisi**, C.X, İstanbul 1966, s.75-76.
- YENİTERZİ, Emine, "Metin Şerhiyle İlgili Görüşler", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.5, Konya 1999, s. 59-68.
- YILMAZ, Ozan, "Kâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C.V, S.9, İstanbul 2007, s. 271-304
- YÖNTEM, Ali Canib, "Sâib'in Türkçe Gazelleri", **Hayat Mecmuası** C.III, Sene, 1927-28, İstanbul, 1928.